

ron, les úniques formes que ens consten com a reals, a França i a Catalunya.

Crida l'atenció el fet que tot això es refereixi al Llevant, o s'hi pugui referir. Com que tampoc tinc notícies de la vida del mot en patuesos d'oïl, ni hi ha en tot això gaires dades posteriors al S. XIII, n'hi ha per dubtar que el mot hagi estat mai verament francès (d'oïl): ¿no seria un terme popularitzat entre els Croats pels expedicionaris occitans, i pels trobadors que els animaven a la conquesta del Sant Sepulcre? Qui sap. En tot cas el mot en francès va naufragar més o menys de pressa, i sembla que del tot. Podria ser una supervivència de cosa antiga que visqué en parlars francesos només fins aquell temps. També això seria concebible.

Val a dir que hi ha un cas de *turon(em)* en un àmbit geogràfic ben diferent, en text prestigiós, i de màxima antiguitat, també recollit pel Du C., d'un diploma del Comte Roger de Sicília: ha de ser, doncs, del regnat d'aquest gran guerrer normand, 2.ⁿ quart del segle XII: amb context que ens garanteix significat igual al del nostre *turó*: «Sicut via scandit sursum ad *turonem* altum qui est supra mare», sembla referir-se, doncs, a les costes de Sicília o cap meridional de la península italiana. El fet que no hi hagi altres dades allà (almenys en la forma en *-on*) fa pensar que potser era un mot portat a Sicília per aqueixos normands que n'expulsaren els sarraïns, i que també anaven acompanyats de provençals. Mentre quedí com a testimoni isolat, encara és més versemblant que sigui un doc. mal datat, o interpolat amb el mot català, en temps de la unió amb Catalunya.

Ja és hora que reprenguem els passos donats sobre la pista d'Aebischer en el seu magnífic estudi de 1930, p. p. el *BDC* XVII, 193-216. Mai no li agrairé prou, ni elogiarem com es mereix, aquest treball esforçat, savi i renovador. A casa nostra es creia que *turó* tenia un abast geogràfic molt més estret i un passat menys antic: hi havia qui creia (vaig sentir-ho a un mestre molt respectat), que era una alteració d'un derivat de *alt* (sigui val. *alteró*, sigui d'un *alturó* que vingués de *altura*); i d'altres seguien amb la mala idea de Balari.

Conegudes les formes estrangeres, allò s'ha eliminat sol. I Aebischer acabà de refutar la superficial pensada de Balari de derivar *turó* del ll. *rörus*, que designà diversos objectes gruixuts: el gruix d'un vegetal, la protuberància d'un múscul, el grop que fan unes cordes i, algun cop, l'abombament que fa un marge o que es nota en un camp; però ja la *u* del radical del nostre *turó* i l'oc. *tūron* (sense comptar l'escassa semblança del sentit, l'escassa prole que ha deixat aquest mot clàssic en romànic, i la manca de *-on'*) descarten la idea de Balari (veg. altres raons encara, a la p. 212).

El mèrit més original en el treball d'Aebischer no és pas l'assenyalament de formes toponímiques i dialectals del Lionès i algun altre punt de França, que ja molt d'això havia estat assenyalat pels francesos (Thomas; Puitspelu, *RLR* xxxii, 1888, 613-614; Paul Meyer) i algun altre provençalista o toponimista (*Rom.* xviii, 517; ELevy, *ZRPb.* xv, 583-4); sinó la sorpre-

nent troballa d'un *toro* en el Sud d'Itàlia, de sentit clarament semblant al de *turó*, però documentat, en massa, en escriptures, de data tan arcaica com el S. x. Amb les seves intel·ligents lectures d'aquella arcaica documentació, desenterrà un mot d'importància decisiva, ben oblidat; i no ens en plany extenses cites, ben avalades per savis i experimentats cartistes.

Del mot català, tot i pendre'l com a base, diu poc i poc just, però això no era culpa d'ell sinó defecte nostre, d'haver-ne publicat indicacions tan imprecises (i pel fet que el mot manca en la nostra documentació antiga). Però també a ell li hem de retreure una presentació tendenciosa de les dades; defectes de crítica lingüística; i una exposició confusa i embrollada de la documentació dialectal i toponímica francesa: aquesta la dóna en massa, però túrbida, barrejant coses heterogènies, inflant-ho amb informes sense valor; i exagerant o imaginant el valor de les dades només toponímiques i de sentit merament suposat, rarament demostratives quan són sense coneixença dels llocs; sovint amb atribució de significat a noms de poblacions (no orogràfics), que dóna sense prova geogràfica del valor semàntic que postula.

Aquesta part del treball és un apilotament farragós i indigest, de vàlua molt discutible. I jo tampoc no la podré refer gaire. Però el que procedia era donar abundor allà on el mot és viu, o on hi ha documentació antiga: cap als Pirineus, i reparar més en l'ús i crítica dels antics exemples accessibles. Aquesta part la passa a la lleugera i ens aclapara amb informes sobre les zones on el mot és mort, o no sabem si hi ha viscut mai; repetint les conjectures incontrolades dels erudits a la Du Cange, i dels presos erudits locals. Contrast amb la part italiana del seu treball, més clara, més personal, amb més crítica i amb més coses de primera mà.

En la part gallo-rom. abunden els noms que Aebischer interpreta abusivament. Va usant com a nom clau en molts arguments, el nom d'un llogaret *Torry*, del cantó de Fribourg, perquè està situat «sur une colline arrondie»: 6 ni *-y* lliga amb *turon* o *toron*, ni un nom espars demostra res, ni «colline arrondie» és el sentit autèntic de *turó*; p. 196, de nou, «*Thuret* est un village du Puy-de-Dôme, sur le penchant d'une colline»: ¿hi ha gaires pobles que no estiguin «sur un penchant» d'aquest o d'aquell punt? i, novament, *-et* no lliga amb *turó*.

Ens aclapara sota una quinzena de noms de poblets de la forma *Turin*, *Thorin*, *Torino*, *Thourins* etc., a la punta SO. de Suïssa, i a la vall d'Aosta: o sigui justament el país de la tribu gàlica dels TAURINOS, amb capital a *Augusta Taurinorum* > *Torino*, avui Torí, cap del Piemont: i tothom sap que aquest nom gàllic ve del toro o TAUROS totèmic que veneraven aquests gals cisalpins. Però, no: que tot això serien 'turons'! A desgrat del fet palpable que *-IN* no és *-ON*. Ara bé, deu ser perquè això tira cap a la seva errònia i infundada teoria que la forma principal del mot que significa 'turó' tenia diftong AU: TAURO-. Com veurem, mer perjudici, i refutat per la fonètica antiga i moderna. Ell